

بررسی نقش مؤلفه های سرمایه روانشناختی در پیش بینی موفقیت تحصیلی

یعقوب خضریور^۱

^۱ کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی موسسه غیر انتفاعی واحد مهاباد

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تعیین مؤلفه های تشکیل دهنده و عوامل تاثیرگذار بر موفقیت تحصیلی در قالب یک الگوی پارادایمی بود. برای دست یابی به این هدف، از روش پژوهش همبستگی استفاده شد. تجزیه یافته های تحقیق نشان دادند که سازه موفقیت تحصیلی به عنوان مقوله اصلی مبتنی بر مؤلفه دست یابی به اهداف است. از مؤلفه های تشکیل دهنده این مقوله می توان به قبولی در دانشگاه های معتبر، رسیدن به مدارج عالی علمی و کسب تخصص در رشته تحصیلی اشاره کرد. همچنین از عوامل اثرگذار بر موفقیت تحصیلی می توان به غایت نگر و خودباوری به عنوان شرایط علی؛ حمایت خانوادگی و امکانات آموزشی به عنوان شرایط زمینه ای؛ هوش تحصیلی به عنوان شرایط واسطه ای و پشتکار و برنامه ریزی به عنوان راهبرد اشاره کرد. مقوله مرکزی بدست آمده، انگیزش موفقیت تحصیلی است که تمام عوامل علی، زمینه ای و مداخله ای تاثیرگذار بر موفقیت تحصیلی را دربر گرفته، و نیز پاسخ نهایی به سوال اصلی تحقیق یعنی عوامل موثر بر موفقیت تحصیلی است.

واژه های کلیدی: موفقیت تحصیلی، پیشرفت تحصیلی، افت تحصیلی، سرمایه های روانشناختی.

مقدمه

یکی از ملاک های کارآیی هر نظام آموزشی، بررسی میزان عملکرد تحصیلی است و توجه به عوامل مؤثر در موفقیت تحصیلی از اهداف مهم در برنامه ریزی نظام های آموزشی می باشد، زیرا افت و شکست تحصیلی دانش آموزان منجر به هزینه های هنگفت مادی و معنوی برای نظام آموزشی کشور می گردد. شکست تحصیلی ضمن کاهش انگیزه و اعتماد به نفس فراگیران، تهدید کننده جدی سلامت عمومی و سلامت روان آنان است. از این رو جهت حفظ توان علمی و ارتقاء سطح سلامت دانش آموزان به عنوان سرمایه های انسانی نظام آموزشی و پیشگیری از به هدر رفتن منابع مادی، لزوم توجه به شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت تحصیلی آنان مطرح میگردد. از سوی دیگر تلاش نظام های آموزشی در فایق آمدن به شکست های تحصیلی فراگیران، چندان موفقیت آمیز نبوده است چرا که این تلاش ها عموماً بر اساس تغییر در محتوی دروس بوده است. در حالی که ضروری است اصلاحاتی در زمینه فرایند یادگیری صورت پذیرد و یادگیرندگان به عنوان محور و اساس برنامه های آموزشی مورد توجه خاص قرار گیرند. در این میان توجه به ابعاد روان شناختی یادگیری و تاکید نظریه پردازان شناختی اجتماعی بر تاثیر افکار فراگیران بر رفتار و یادگیری آنان حایز اهمیت است. زیرا برای سال های متمادی، موفقیت تحصیلی را متأثر از توانایی های شناختی می دانستند که به کمک میانگین نمره های دبیرستانی و آزمون های موفقیت تحصیلی مورد اندازه گیری قرار می گرفت و از آن به عنوان بهترین پیش بینی کننده موفقیت تحصیلی نام برده می شد. موفقیت تحصیلی از جمله مفاهیم مهمی است که تعاریف مختلفی از آن ارایه شده است. باساتو و پریتز، الشات و هما کر (۲۰۰۰) موفقیت تحصیلی را همان عملکرد تحصیلی می دانند که شامل نمرات امتحانی و عملکرد فرد در فعالیت های تحصیلی است. کوبال و میوسک (۲۰۰۱) موفقیت تحصیلی را ادراک و ارزیابی فرد از خود در مورد عملکرد تحصیلی خویش تعریف کرده اند. محققان حوزه آموزشی و تحصیلی موفقیت تحصیلی را پیش بینی کننده مهمی از موفقیت آینده و بهزیستی و سلامت فرد می دانند. موفقیت تحصیلی نه تنها شرایط استخدام و موفقیت شغلی فرد را در آینده فراهم خواهد کرد، بلکه باعث ارتقاء سرمایه های اجتماعی و فرهنگی، زندگی استاندارد و سلاست بیشتر نسبت به دیگران خواهد شد. سرمایه روان شناختی از جمله عوامل مهم و مرتبط با موفقیت تحصیلی است. سرمایه ی روان شناختی به صورت باور فرد به توانایی هایش برای دستیابی به موفقیت، داشتن پشتکار در دنبال کردن اهداف، ایجاد اسناد مثبت درباره خود و تحمل کردن مشکلات تعریف شده و با ویژگی هایی چون داشتن اعتماد به نفس لازم و تلاش برای موفقیت در کارهای چالش انگیز (خودکار آمدی)، خوش بینی، امید و تاب آوری مشخص می شود. سرمایه ی روان شناختی، جنبه مثبت زندگی انسان ها بوده و مبتنی بر درک شخصی خود، داشتن هدف برای رسیدن به موفقیت و پایداری در برابر مشکلات تعریف می شود. در واقع سرمایه های روان شناختی را می توان جزو ویژگی ها و مهارت های مهم و اساسی در نظر گرفت که در صورت برخورداری دانش آموزان در محیط آموزشی، آسیب پذیری کمتری در برابر رویدادهای استرس آور تحصیلی از خود نشان می دهند و در نتیجه به احتمال کمتری به فرسودگی تحصیلی دچار می شوند.

بیان مسئله

سرمایه روانشناختی روی طیف گسترده ی نتایج فردی و اجتماعی همچون مسئولیت پذیری فردی و اجتماعی تأثیر مثبت دارد. همچنین علاوه بر کارکردهای رفتار سازمانی سرمایه روانشناختی مشخص شده است که سرمایه روانشناختی تاثیرات مهمی نیز برای مدیریت منابع انسانی دارد. بنابراین گسترده ی سرمایه روانشناختی میتواند بر طیف وسیعی از قلمرو های علمی سایه افکند و مورد استفاده پژوهشگران و افراد اجرایی در تحقق ظرفیت های مثبت روانشناختی افراد در دستیابی به مطلوب ترین دستاورد قرار گیرد. ارزش یکی از فاکتورهای اصلی که می تواند به انتخاب های نوجوانان پختگی ببخشد، میزان

مسئولیت آنها در کارهای شخصی و اجتماعی است. سرمایه روانشناختی یکی از شاخص های روانشناسی مثبت گرایی است که با ویژگی هایی از قبیل باور فرد به توانایی هایش برای دستیابی به موفقیت، داشتن پشتکار در دنبال کردن اهداف، ایجاد اسناد های مثبت درباره خود و تحمل کردن مشکلات تعریف شده است. (عمویی و همکاران، ۱۳۹۶). برخی متغیرهای روانشناختی، از قبیل: امیدواری، تاب آوری، خوش بینی و خود-کارآمدی، در مجموع یک منبع یا عامل نهفته جدیدی را تشکیل می دهند و تأثیری مهمی در پیشرفت تحصیلی دارد. پیشرفت تحصیلی و موفقیت تحصیلی و عوامل مرتبط با آن، از اولویت های پژوهش در آموزش و از مسائل مورد توجه مدیران آموزشی است. پدیده انگیزه نشان می دهد که انگیزه به ندرت پدیده واحدی در نظر گرفته می شود، افراد به تنها میزان متفاوتی از انگیزه دارند، بلکه در جهت گیری انگیزه نیز متفاوت عمل می کنند. جهت گیری انگیزه مربوط به نگرش های اساسی و اهدافی است که باعث انجام فعالیت می شود، و در واقع به چرایی عمل و رفتار برمی گردد. پژوهش های متعددی بر نقش مهم انگیزه تحصیلی در نیل به موفقیت تحصیلی تأکید کرده اند برای مثال نقش انگیزه تحصیلی بر موفقیت تحصیلی در پژوهش هایی که بوسیله باتلر " (۲۰۱۷) ؛ دنیس و قینی و چانکو (۲۰۱۶) ؛ گریفین (۲۰۱۶) انجام شد، مورد تأیید قرار گرفت. همچنین نتایج پژوهش نیتز (۲۰۱۲) نشان داد انگیزه تحصیلی می تواند پیشرفت تحصیلی فرد را بهبود بخشیده و موفقیت تحصیلی را پیش بینی کند. در سبب شناسی انگیزه تحصیلی عوامل مختلفی بیان شده است که هیچ یک به تنهایی نمی تواند انگیزه تحصیلی را تبیین کند در بیشتر موارد، مجموعه ای از عوامل و زمینه ها در این گرایش نقش دارند. پژوهش ها نشان داده است که سرمایه روانشناختی از جمله عوامل مهم و تأثیر گذار در پیشرفت تحصیلی است. (برجعی، ۱۳۸۶).

موفقیت تحصیلی

موفقیت تحصیلی فرزندان در دوران تحصیل از نگرانی های اساسی بسیاری از خانواده ها به شمار می رود به طوری که به روش های مختلفی سعی در بهبود عملکرد فرزندان شان دارند. شاید فکر کنید موفقیت در دوران تحصیل رابطه ی زیادی با ضریب هوشی افراد دارد، اگرچه تا حدی درست فکر می کنید اما این همه ی حقیقت نیست. هوش بالا سبب درک بهتر و ساده تر مفاهیم درسی در دوران تحصیل می شود اما برای موفقیت در تحصیل به تنهایی کافی نیست. علاوه بر هوش، عوامل بیرونی و درونی بسیاری بر نمرات، توانایی یادگیری و در نتیجه موفقیت تحصیلی افراد تأثیر گذار است. با وجود اینکه وضعیت اقتصادی و اجتماعی در زندگی نیز از عوامل موثر در موفقیت تحصیلی به شمار می رود اما عوامل مهمتر دیگری برای موفقیت در تحصیل وجود دارند که در ادامه به ۹ عامل موفقیت تحصیلی می پردازیم:

۱. خانواده

خانواده نقش تأثیر گذاری موفقیت تحصیلی دانش آموزان دارند. خانواده اولین مکانی است که افراد در آن زندگی می کنند و تربیت می یابند. دیدگاه خانواده نسبت به تحصیل فرزندان، ایجاد آرامش در خانه، ارتباطات قوی میان والدین و فرزندان و تشویق فرزندان تأثیرات عمیقی در موفقیت تحصیلی دانش آموزان دارد.

۲. هوش هیجانی

هوش هیجانی همان چیزی که براساس نظر دانشمندان می تواند عاملی برای موفقیت افراد باشد، هوش هیجانی می تواند برای کنترل استرس و اضطراب به فرد کمک کند. خلاقیت، ارتباط مناسب با دیگران، استفاده از حواس پنجگانه و تجربیات مناسب از حواس همگی در محدوده هوش هیجانی، هوش عاطفی یا همان هوش احساسی جای می گیرند البته البته بدانید که هوش

هیجانی قابلیت رشد و پرورش هم دارد و هرچه بهتر و موفق تر بتوانیم آن را مدیریت و پرورش دهیم، تاثیرات مثبتی از آن در زندگی خود مشاهده خواهیم کرد.

۳. روابط اجتماعی

وضعیت اجتماعی دانش آموزان از دوران مهد کودک به بعد در کیفیت یادگیری نقش قابل توجهی دارد. ارتباطات دوستانه مشکلات رفتاری را کاهش می دهد و سبب بهبود مهارت های کودک و کسب نمرات بهتر او خواهد شد. تغییر و تحول در ارتباطات دوستانه ی افراد در دوره ی نوجوانی، مسیر آینده ی فرد را مشخص می کند تغییرات دوران نوجوانی در آینده ی فرد تاثیر می گذارد و باعث شکست و موفقیت شخص می شود. انتخاب دوستان در مرحله های مختلف زندگی افراد نقش مهمی در موفقیت یا شکست شما در آینده دارد، پس در انتخاب دوستان خود دقت و آنها را هوشمندانه انتخاب کنید.

۴. کنجکاو بودن

یکی دیگر ۹ عامل موفقیت تحصیلی کنجکاوی دانش آموزان است. طبق مطالعات و تحقیقاتی که در این حوزه ی روانشناسی انجام شده است، نشان داده شده است که کنجکاو بودن از عوامل مهم و تاثیرگذار موفقیت در تحصیل است تا جایی که اثر آن را از هوش نیز بیشتر دانسته اند. کنجکاوی حالتی از اصرار به یادگیری و دریافت حقایق است که باعث می شود ذهن بازتر شود و نظرات، سبک زندگی و موضوعات مختلفی را بفهمد. افراد کنجکاو اهل مطالعه و پرسشگر هستند.

۵. خواب

از دیگر عوامل موفقیت می توان به خواب مناسب و کافی اشاره کرد. مطالعات نشان داده اند که اگر به دنبال کسب خوب و بالا هستید، باید خواب مناسب و کافی داشته باشید. شب زنده داری اصلا مناسب اعلام نمی شود، تحقیقات نشان داده معمولا نمرات افرادی که برای مطالعه شب زنده داری می کنند نسبت به افرادی که خواب راحت و کافی داشته اند پایین تر است. تاثیرات منفی کم خوابی و خواب بد در دانش آموزان پایه های مختلف تحصیلی ثابت شده و از این رو یکی از ۹ عامل مهم در موفقیت تحصیلی در تمام مقاطع به شمار می رود.

۶. سلامتی

افرادی که مراقب سلامتی خود نباشند، معمولا نمرات کمتری بدست می آورند. نتیجه مطالعه های مختلف نشان داده است که کمبود خواب، تماشای بیش از حد تلویزیون، قمار، مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان تاثیر به سزایی دارد. افرادی که به موارد ذکر شده اعتیاد داشته باشند از استرس مشکلات زیاد سلامتی رنج می برند و در نتیجه نمره خوبی را کسب نمی کنند.

۷. کاهش استرس

یکی از عواملی که باعث عدم موفقیت تحصیلی در دانش آموزان می شود داشتن استرس است. استرس در کنار دیگر عوامل همچون مشکلات مالی، افسردگی، نبود اعتماد به نفس کافی و عدم برقراری ارتباط با دیگران قرار می گیرد و روی کیفیت خواب، تغذیه و پذیرش مسئولیت افراد تاثیر منفی می گذارد.

۸. زمان کلاس ها

زمان کلاس ها نقش تاثیرگذاری در موفقیت تحصیلی دانشجویان دارد، پس باید به ساعت کلاس های خود توجه داشته باشند. قبلاً گفته شد بیدار ماندن شبانه، مصرف مشروبات الکلی سبب افت تحصیلی دانش آموزان و دانشجویان می شود. بنابراین به کسانی که عادت به این اخلاق دارند پیشنهاد می شود که در کلاس های صبح شرکت نکنند. بیدار ماندن در شب سبب کاهش کیفیت خواب و عدم تمرکز در طول روز می شود و عملکرد ناموفق تحصیلی را به ارمغان می آورد. در مقابل، دانش آموزانی که به موقع می خوابند، با تمرکز بیشتری سر کلاس درس حاضر می شوند و نمرات بهتری هم می گیرند.

۹. ورزش کردن

مطالعات نشان داده است دانش آموزان پسر که تمایلی به شرکت در تیم های ورزشی مدرسه را ندارند، بیشتر از افراد دیگر به سمت مصرف مشروبات الکلی و اعتیاد روی می آورند که در نتیجه سبب افت تحصیلی آنها می شود. خیلی از دانش آموزان در مدارس ثبت نام می کنند که به جز آموزش به ورزش و سلامتی دانش آموزان نیز اهمیت کافی می دهد.

پیشرفت تحصیلی

در هر نظام آموزشی، پیشرفت تحصیلی به عنوان مهم ترین شاخص توفیق فعالیت های علمی و آموزشی محسوب می شود، بررسی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان از اهمیت خاصی نزد پژوهشگران علوم تربیتی و روان شناسی برخوردار است. عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی فراوان و متعدد هستند؛ از عوامل فردی چون انگیزش تحصیلی و سازه های مربوط به خود گرفته تا عوامل محیطی چون کار کرد خانواده و عوامل مرتبط با مدرسه را شامل می شود. یکی از محیط های بسیار اثرگذار و مهم در این زمینه خانواده است. خانواده نخستین نهاد زندگی اجتماعی کودک است که در شکل گیری عادت ها و اندیشه های اجتماعی کودک نقش بسیار مهمی دارد. به بیان دیگر خانواده چیزی بیش از مجموعه افرادی است که در یک فضای مادی و روانی به سر می برند. خانواده یک نظام اجتماعی و طبیعی است که ویژگی های خاص خود را دارد و نهاد اولیه هر جامعه ای به شمار می رود که کانون ظهور عواطف انسانی و روابط صمیمانه میان افراد است و می توان گفت عملکرد خانواده تأثیر مستقیم و بسزایی بر عملکرد جامعه دارد. در شکل گیری رفتار و دیدگاه های اجتماعی کودک، جنبه های عاطفی روابط والدین و فرزندان نقش مهمی دارد، در خانواده هایی که والدین رفتارهای محبت آمیز دارند، معمولاً کودکان نیز با رفتارهای اخلاقی مثبت و احترام به دیگران و انگیزه پیشرفت رشد می یابند. تأثیر و نفوذ خانواده بر ابعاد مختلف رشد اجتماعی کودکان بیشمار است. دریافت پسخوراند مناسب و حمایت گرانه از محیط، احساس شایستگی را ارتقا می بخشد و تحول گرایش های فطری و خود نظم جویی را تسهیل می نماید. پاولس و الیوت (۱۹۹۳) معتقدند که اغلب کودکان در ارتباط با اطرافیان (والدین، خواهر، برادر و همسالان) مهارت های اجتماعی را بدون تلاش فرا می گیرند. البته بسیاری از کودکان نیز به دلایل مختلف موفق به کسب مهارت های اجتماعی نمی شوند و اغلب رفتارهای رشد نیافته و ضد اجتماعی و نامناسب از خود بروز می دهند که می توان به نقش مؤثر خانواده در بروز این وضعیت رفتاری اشاره کرد. پژوهش های مختلفی حاکی از نفوذ و تأثیر روابط خانوادگی در رشد مهارت های اجتماعی و تحصیلی کودکان است. نایلینگ (۲۰۱۰)، در یک مطالعه طولی در مورد تأثیر عوامل مختلف خانوادگی و آموزشی بر روی نتایج تحصیلی گروه های مختلف دانش آموزی با بررسی متغیرهای جمعیتی شناختی و درون دادهای آموزشگاهی آنها، به این نتیجه رسید که پیشرفت تحصیلی دانش آموزان با مؤلفه های چند گانه خانوادگی همانند باورها و انتظارات والدین، اعمال انضباطی و مداخلات والدین، محیط عاطفی حاکم بر خانواده و منابع در

دسترس خانوادگی ارتباط دارد. پژوهشگران بر این عقیده اند که بهترین ملاک و معیاری که براساس آن می توان کیفیت اخلاقی، اجتماعی و روانی افراد را مورد ارزیابی و دقت قرار داد همان شبکه ارتباطی اعضای خانواده و مجموعه قوانین حاکم بر محیط و جو خانواده است. یکی از جنبه های کارآمدی خانواده در عملکرد تحصیلی فرزندان پدیدار می شود. موفقیت یا شکست در اعمال تحصیلی می تواند ناشی از کارکردهای سالم یا ناسالم خانواده باشد هرچند که این مفهوم (موفقیت یا شکست تحصیلی) چند عاملی است و عواملی مانند عوامل فردی، درون سازمانی و برون سازمانی در آن دخیل است. در عصر حاضر تحصیل بخش مهمی از زندگی هر فرد را تشکیل میدهد و بر این اساس نزدیک یک قرن است که گروههای تخصصی و روان شناسان به صورت گسترده همواره به جوانب مختلف تحصیل توجه داشته و بر شناسایی عوامل پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی تأکید کرده اند. پیشرفت تحصیلی از آن جهت مورد توجه روان شناسان قرار گرفته است که آنچه می تواند یک فرد، خانواده و در نهایت یک کشور را در مسیر پیشرفت قرار دهد بهره مندی از افرادی است که نه تنها دارای سلامت روانی مناسبی هستند بلکه در سیستم آموزشی، مدرسه و در سطح دانشگاه تحصیلات خود را با موفقیت پشت سر گذاشته اند. بسیاری از مطالعات انجام شده تأکید برآن دارند که در پیشرفت تحصیلی علاوه بر عوامل شناختی مانند هوش و استعداد باید سهم بیشتری برای عوامل غیر شناختی در نظر گرفت. در پژوهش های بسیاری به کیفیت ارتباط والدین با فرزندان، تأثیر حمایت خانواده، وجود رابطه گرم و صمیمانه با فرزندان و نقش آن در سازگاری های موفقیت آمیز در بین دانش آموزان اشاره شده است و تأکید دارند که نوع ارتباط والد فرزند می تواند پیش بینی کننده سازگاری در دانشگاه باشد و کیفیت این ارتباط بخصوص در سلامت روان و سازگاری دانشجویان تأثیر گذار است. ارتباط مناسب والدین و فرزندان، همدردی در مورد مشکلات، تبادل نظر در مورد مسائل تحصیلی و اجتماعی و کنترل و نظارت بر وضعیت آنها منجر به ایجاد احساس خودکارآمدی و منجر به انگیزه بیشتر برای کسب موفقیت های بعدی در تحصیل می گردد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم یک منبع مهم پرورش دهنده سازگاری مناسب تحصیلی و اجتماعی شناخته شده است. نتایج برخی از پژوهش ها نشان میدهد که دو بعد حمایت خانواده، پیوستگی خانواده و درگیری والدین در فعالیت های تحصیلی در پیشرفت و سازگاری دانش آموزان مؤثر است. دانش آموزانی که والدینشان را در علایق و نگرانی های مربوط به مسائل تحصیلی شریک می دانند از لحاظ تحصیلی عملکرد بهتری نسبت به سایرین داشته اند و رفتارهای مداخله ای والدین به طور معناداری بر پیشرفت تحصیلی و اجتماعی فرزندان اثر دارد. یافته های پژوهشی دیگر تأکید به روابط خواهر و برادر و حمایت والدین در امر تحصیل فرزند توجه نموده اند و معتقدند عواملی مانند تأثیر زندگی با خانواده، نوع سکونت، نداشتن مشکلات مربوط به غذا و مسکن، بهره مندی از امکانات رفاهی بر روی رفتار تحصیلی دانش آموزان اثرگذار است. در اهمیت این موضوع باید بیان نمود که، تردیدی نیست که مهم ترین نشانگر بازده آموزش علم و برجسته ترین نشانگر کاری که یک نظام آموزشی باید انجام دهد، پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان است. اهمیت بررسی پیشرفت تحصیلی در این است که یکی از ملاک های کارآیی نظام آموزشی، پیشرفت و افت تحصیلی دانش آموزان می باشد و کشف و مطالعه عوامل تأثیرگذار بر این متغیرها، به شناخت بهتر و پیش بینی عوامل مؤثر در مدرسه می انجامد. بنابراین بررسی متغیرهایی که با پیشرفت تحصیلی در دروس مختلف رابطه دارد یکی از موضوعات اساسی پژوهش در نظام آموزش و پرورش است که از آن جمله می توان به عوامل فردی، اجتماعی، تحصیلی، آموزشی و روان شناختی اشاره کرد. بررسی این عوامل و تعیین میزان سهم هر کدام در پیشرفت تحصیلی به تعیین راهکارهایی برای شناخت عوامل مؤثر بر موفقیت و افت تحصیلی منجر می شود و این به برنامه ریزان آموزشی کمک می کند تا عوامل مثبت تأثیر گذار را بهبود بخشند و از تأثیر عوامل منفی بکاهند.

نقش و چند عامل مشخص که بر پیشرفت تحصیلی فرزند تاثیر دارد:

الف) رشد زبان فرزند با میزان سخن گویی پدر و مادر با او رابطه دارد عوامل محیطی گوناگون در سخن گویی و قدرت بیان کودک تأثیر دارد. فرزندان خانواده های تحصیل کرده با واژه های درست و سخنان شایسته سر و کار دارند و با آنها که از این نعمت محرومند تفاوت دارند.

ب) مفید بودن کمک والدین به پیشرفت تحصیلی فرزندان ضعیف خود از نظر درسی : برخی از والدین فرزندی دارند که از نظر درسی متوسط و یا اندکی ضعیف هستند اگر تلاش و کوشش مستمر ولی اندک در باره اشان بعمل آید خواهد توانست خود را همسطح دیگر شاگردان کنند ولی بعلمت بی سوادى والدین و یا پایین بودن سطح تحصیلات و اطلاعات آنها قادر نیستند به فرزندان خویش کمک کنند همچنین برای اینگونه والدین بسی دشوار است که فرزندان خود را از نظر درسی کنترل کنند اغلب آنها به خود واگذاشته شده و یا در برخی از موارد با حيله های والدین خود را در نادانی نسبت به وضع خود نگه می دارند بر این اساس سطح فرهنگی والدین و استعداد و امکان آنها به پرداخت نسبت به کودک و کنترل سر به هوای آنان در عقب ماندگی درسی مؤثر است.

ج) نگرش پدر و مادر نسبت به مدرسه : نگرش پدر و مادر نسبت به مدرسه و آینده زندگی در نگرش کودک نسبت به درس و تحقیق تاثیر بسزایی دارد، پدران و مادران که درس را کاری بیهوده و اتلاف وقت تلقی می کنند ممکن است در فرزندانشان نیز همین داورى بوجود آید و در نتیجه برای آموختن و پیشرفت های تحصیلی هیچگونه کوششی به کار نبرد.

د) مشارکت و همکاری والدین با کودکان در انجام تکالیف درسی : کودکان در طول سالهای تحصیلی باید تکالیفی در خانه انجام دهند و موقع انجام این تکالیف دچار مشکلاتی شوند و کودکان در فرصت های مناسب پدر یا مادر را به کمک می طلبند و از آنان می خواهند که در حل مسائل به آنان کمک کنند و اگر این همکاری والدین در آموزش کودکان با روش درست انجام شود مفید و موثر خواهد بود ولی گاهی اوقات هم ممکن است نتایج نا مطلوبی به بار آورد . به عنوان مثال اگر کمک های والدین به صورت دائمی باشد کودک منگی شده و ممکن است احساس مسئولیت نکند و در انجام تکالیف بدون کمک والدین عاجز بماند.

ر) پدر و مادر باید فرهنگ کتاب خوانی و مطالعه را به فرزندان بیاموزند کمک به فرزندان در انتخاب کتاب های خوب و متنوع با جاذبه یکی از وظایف مهم والدین است برخی از اولیاء فکر می کنند وقت بچه ها تنها باید صرف خواندن کتاب های درسی شود این تصور نادرست است و والدین باید با تشویق فرزندان به مطالعه راه دانش افزایی آنان را هموار سازند و بخشی از درآمد خانواده را صرف خریداری کتاب های آموزنده کنیم و عادت به مطالعه را در فرزندان بوجود آوریم. بی سوادى در تمام ابعاد زندگی انسان می تواند تاثیر بسزایی داشته باشد، مخصوصا در بهداشت، رشد اقتصادی، رشد فرهنگی، رشد و تربیت فرزندان، بی نظمی و ناهنجاری کودکان، رشد اشتغال و غیره مطالعات نشان داده است که هر چه آسیب های روانی بیشتر باشد، موقعیت اجتماعی شخص را پایین تر می آورد و عواملی چون فقر، بیکاری، تعداد فرزندان، اعتیاد، طلاق و ... که همه موجب پایین آمدن موقعیت اجتماعی و فرهنگی شخص می شود و آشفتگی ها یا آسیب های روانی را به وجود می آورد معمولا افرادی که در سطح پایین اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زندگی می کنند، سطح تحصیلات کمتری نسبت به افراد هم سال خود دارند و میزان تحصیلات در این خانواده ها به شدت آفت پیدا می کند. در حقیقت در برخی از این خانواده ها، سواد مقوله ی بیگان های است، تأثیر عمیق یکه این موقعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی پایین، بر روی افراد خانواده و جامعه بر جا میگذارد، موجب بی نظمی و آشفتگی روانی میگردد، البته این آشفتگی روانی را در طبقات مختلف جامعه می تواند به شیوه های

انحرافی ایجاد علایم روانی بیماری اقدام به خود کشی بستری شدن قطع ارتباط با واقعیت، در طبقات پایین اجتماع، بیشتر دیده می شود. (مهدی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰).

افت تحصیلی

فرهنگ امید واژه افت را کمبود، کمی و کاست و نقصان معنا کرده است، در فرهنگ معین واژه افت به معنای افتادن، کمبود جنس، کمی و کاست و نقصان می باشد. منظور از افت تحصیلی کاهش عملکرد تحصیلی و درسی دانش آموز از سطح رضایت بخش به سطحی نامطلوب است. توجه به این تعریف نشان می دهد که مقایسه و سنجش سطح عملکرد تحصیلی قبلی و فعلی دانش آموز بهترین شاخص افت تحصیلی است. برای تبیین شکست تحصیلی معمولا از کلمه ی افت یا اتلاف تحصیلی استفاده می شود. از دیدگاه امین فر اصطلاح افت یا اتلاف در آموزش و پرورش از زبان اقتصاددانان گرفته شده است و آموزش و پرورش را به صنعتی تشبیه می کند که بخشی از سرمایه و مواد اولیه که باید به محصول نهایی تبدیل شود را تلف می کند و نتیجه مطلوب و مورد انتظار را به بار نمی آورد. انواع افت را می توان به دو دسته کمی و کیفی تقسیم کرد. افت کمی عبارت است از درصدی از دانش آموزان یک دوره ی آموزشی که به سبب مردود شدن با ترک تحصیل نتوانسته اند آن دوره را با موفقیت بگذرانند. افت کیفی عبارت است از نارسایی در رسیدن به اهداف تعیین شده و یا عدم تحقق، بخشی از این هدفها. بنابراین تفاوت بین دانش و مهارت فارغ التحصیلان یک دوره ی آموزشی و هدف تعیین شده برای این دوره، افت کیفی را نشان میدهد. (نریمانی، ۱۳۷۱). بنابراین تفاوت بین دانش و مهارت فارغ التحصیلان یک دوره آموزشی و هدفهای تعیین شده برای این دوره، افت کیفی را نشان می دهد. (مهدی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰).

تاثیر تشویق والدین به فرزندان در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

تشویق در امر یادگیری و آموزش ، عامل و محرک به حساب می آید . تجربیات نشان داده کودکانی که در کلاس و مدرسه به خاطر درس مورد تشویق قرار می گیرند بیش از دیگران به فراگیران در یادگیری کمک می کنند و به فراگیری مسائل موفق می شوند. نقش تشویق در یادگیری به مراتب مهم تر و مؤثرتر از نقش تنبیه است . همچنین تشویق در یک درس، اگر چه سبب رشد و پیشرفت کودکان در همان درس می شود ولی اثر عام آن، آنقدر پر دامنه است که دیگر دروس را هم در بر می گیرد این امر به خاطر آن است که کودک در اثر تشویق کلا دیدی مثبت به یادگیری پیدا کرده و بصورت کلی تری به درس و مدرسه علاقه پیدا می کند . بدین ترتیب می توان گفت که پاداش ، عکس العمل ایست که مربی رفتار مطلوب متری از خود نشان می دهد و باعث تکرار رفتار در موقعیت های بعدی می گردد . پس بهتر است در فرآیند یاد دهی- یادگیری از تشویق بیش از تنبیه استفاده کنیم ، مگر در مواردی ناچار باشیم از تقویت منفی استفاده کنیم. یکی از کارکردهای والدین در زمینه آموزش و پرورش هدایت تحصیلی فرزندان می باشد. از طریق راهنمایی تحصیلی به فرد کمک می شود تا بتواند مشکلات درسی خود را رفع سازد. در واقع والدین می توانند به عنوان یک معلم خصوصی در منزل برای دانش آموزان عمل نمایند. والدین می توانند با استفاده از روش های مختلف مثل سوال پرسیدن، طرح برنامه ریزی های درسی برای فرزندان، حل مشکلات درسی آنان و حامی و پشتیبان فرزندان خود باشند. این عامل نیز عامل مهمی در بهبود و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان است. انتظارات والدین، عقاید واقع گرایانه ای است که والدین درباره پیشرفت تحصیلی آینده فرزندان شان دارند. اطلاعاتی که دانش آموزان از والدین خود درباره موفقیت تحصیلی دریافت می کنند و همچنین انتظارات والدین با استمرار موفقیت

تحصیلی، افزایش می یابد. انتظارات والدین حتی زمانی نیز بالاست که فرزندانشان پیشرفت تحصیلی پایین داشته باشد والدین باید توجه داشته باشند که هر فردی دارای ظرفیت خاصی است، بالا بودن بیش از حد انتظار از دانش آموز و حتی پایین بودن آن موجب به هم خورد وضعیت تحصیلی دانش آموزان میگردد. انگیزه و حمایت والدین در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان: مردودی و افت تحصیلی، موضوعی است که می تواند نشان دهنده وجود کاستی هایی در انگیزه دانش آموزان برای تحصیل و آموختن باشد و پایین بودن انگیزه نه تنها مایه کاهش کیفیت و مردودی دانش آموزان می شود، بلکه در کاسته شدن از میزان تولید علمی نیز نقش دارد. همچنین این مسائل خود افزون بر تلف کردن عمر انسان ها، هر ساله باعث هدر رفتن منابع مادی و مالی زیادی بر آموزش و پژوهش می شود که رقم قابل توجهی را به خود اختصاص می دهد. در واقع نقطه مقابل انگیزش پیشرفت تحصیلی، افت تحصیلی دانش آموزان است. انگیزه، دانش آموزان را برانگیخته می کند تا تکالیف تحصیلی خود را برای رسیدن به اهداف و سطح مشخصی از تخصص و مهارت و موفقیت کامل کند. اهمیت و نقش انگیزش در یادگیری بسیار حائز اهمیت است: برای بهبود انگیزش در آموزندگان، باید عامل های به وجود آورنده یا منع کننده آن را شناخت. دبدون تردید خانواده به عنوان نخستین مکانی است که کودک در آن پرورش می یابد، می تواند نقش بسیاری در ارضای نیازهای روان شناختی اولیه داشته باشد. والدین رشد علاقه و انگیزش پیشرفت را در کودکانشان از طریق جو اجتماعی کننده که آن ها در خانه به وجود می آورند در فرزندانشان رواج می دهند همچنین حمایت والدین و کنترل آموزشی والدین با پیامدهای تحصیلی ارتباط دارد. در واقع با وجود این مساله، هنوز پیشرفت تحصیلی و انگیزه تحصیلی یا علمی، مسأله والدین، مربیان و جامعه است و ناهمخوانی بین عوامل مربوطه به خانه و مدرسه ممکن است پیشرفت تحصیلی و انگیزه تحصیلی را تحت تأثیر خود قرار دهد ، به دلیل همین اهمیت، خانواده ها باید احساسات فرزندان خود را درک کنند و آنها را دور از هر گونه اضطراب نگهدارند و در بستری آرام نقش حمایتی خود را ایفا نمایند و انگیزه در وجود دانش آموزان بپرورانند. (مهدی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰).

سرمایه روانشناختی

نتایج پژوهش های انجام شده در زمینه رفتار سازمانی مثبت گرا حاکی از آن است که ظرفیت های روانشناختی، از قبیل: امیدواری، تاب آوری، خوش بینی و خود-کارآمدی، در کنار هم، عاملی را با عنوان: سرمایه روان شناختی (psychological capital) تشکیل می دهند. به عبارت دیگر، برخی متغیرهای روان شناختی، از قبیل: امیدواری، تاب آوری، خوش بینی و خود-کارآمدی، در مجموع یک منبع یا عامل نهفته جدیدی را تشکیل می دهند که در هر یک از این متغیرها، نمایان است. در واقع، لوتانز و همکارانش در توسعه چارچوب رفتار سازمانی مثبت گرا در سازمانها، سرمایه روان شناختی مثبت گرا را به عنوان یک عامل ترکیبی و منبع مزیت رقابتی سازمانها مطرح کرده اند. آنها بر این باورند که سرمایه روان شناختی، با تکیه بر متغیرهای روان شناختی مثبت گرایی همچون: امید، خوش بینی، تاب آوری و ... منجر به ارتقای ارزش سرمایه انسانی (دانش و مهارت های افراد) و سرمایه اجتماعی (شبکه روابط میان آنها) در سازمان می شود. بنا براین، سرمایه روان شناختی، از متغیرهای روان شناختی مثبت گرایی تشکیل شده است که قابل اندازه گیری، توسعه و پرورش هستند و امکان اعمال مدیریت بر آنها وجود دارد. همان گونه که پیش از این اشاره شد این متغیرها، عبارتند از:

(۱) خود کارآمدی (self-efficacy)؛

(۲) امیدواری (hope)؛

(۳) خوش بینی (optimism)؛

(۴) تاب آوری (۲۰۰۸، resiliency). (Page, Donohue). (قاسمی و رستگار، ۱۳۹۵).

نظریه سرمایه روانشناختی لوتانز

سرمایه روان شناختی که نسل سوم سرمایه های انسانی و اجتماعی است، مفهوم جدیدی است که به تازگی در رفتار سازمانی مثبت معرفی شده است، یک حالت روان شناختی مثبت و رویکرد واقع گرا و انعطاف پذیر نسبت به زندگی است که از چهار سازه امید، خوشبینی، تاب آوری و خودکارآمدی تشکیل می شود و هر کدام از آنها به عنوان یک ظرفیت روان شناختی مثبت در نظر گرفته می شوند، دارای مقیاس اندازه گیری معتبر است، مبتنی بر نظریه و تحقیق است، وابسته به حالت بوده، قابلیت رشد دارد و به طور چشمگیری با پیامدهای عملکردی ارتباط دارد.

لوتانز و همکاران از این موارد به عنوان مبنای توسعه پژوهشی و نظری خود پیرامون استفاده کرده و با ارائه یک چارچوب علمی به نام رفتار سازمانی مثبت گرا اقدام به پژوهش و نظریه پردازی پیرامون ظرفیت های مثبت روانشناختی کرده اند. لازم به توضیح است که بر خلاف برخی پژوهشهایی که در ایران تحت عنوان رفتار سازمانی مثبت گرا انجام شده یا می شود، رفتار سازمانی خود یک چارچوب برای تعیین قلمروی مفاهیم مثبت گراست و خودش یک سازه (مفهوم) نیست. حتی پدید آوردن این مفهوم پس از قریب به پنج سال پژوهش و با نظریه پردازی و پژوهش و تکوین یک سازه سطح بالای جدید (تحت عنوان سرمایه روانشناختی) در کتاب سرمایه روانشناختی خود عملاً در بسیار از پژوهشهای خود دیگر از عنوان رفتار سازمانی مثبت گرا استفاده نمی کنند و با ملاحظه به آثار این محققان متوجه می شویم که آثار پژوهشی آنها بیشتر با عنوان سرمایه روانشناختی مطرح است تا رفتار سازمانی مثبت گرا. (هاشمی، ۱۴۰۰).

پیشینه تحقیق

عظیمی، قدیمی، خزان و درگاهی (۱۳۶۹) در مقاله ای تحت عنوان نقش سرمایه های روان شناختی و اشتیاق تحصیلی در سرزندگی تحصیلی و تعلل ورزی تصمیم گیری دانشجویان پرستاری گزارش نمودند سرمایه روانشناختی منجر به افزایش اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی می شوند.

گلستانه، سلیمانی و دهقانی (۱۳۹۶) در مقاله ای تحت عنوان رابطه سرمایه های تحول و پیشرفت تحصیلی با نقش میانجی سرمایه روانشناختی دریافتند که سرمایه روانشناختی، احتمال موفقیت نوجوانان را در مدرسه افزایش می دهد و قادر به بروز واکنش مناسب در زمان بروز استرس های محیط مدرسه است. به بیان دیگر سرمایه روانشناختی پایین در دانش آموزان می تواند به واسطه وقوع حوادث منفی موجب تغییر نگرش مثبت نسبت به محیط مدرسه شود.

گوتام و پرادهن (۲۰۱۸) در مقاله ای تحت عنوان سرمایه روان شناختی به عنوان تعدیل کننده استرس و پیشرفت دریافتند که سرمایه روانشناختی قابلیت پیش بینی پیشرفت تحصیلی دارد به طوری که به دانش آموزان کمک می کند تا عملکرد تحصیلی خود را بهبود بخشند.

داتو، کینگ و والدز (۲۰۱۸) نیز بر اساس یافته های پژوهش خود در مقاله ای تحت عنوان سرمایه روانشناختی، انگیزه، مشارکت و موفقیت را تقویت می کند: مطالعات مقطعی و طولی یادآور شدند که سرمایه روانشناختی و ابعاد آن پیش بینی کننده ی آینده نگر انگیزه های خود مختاری، انگیزه کنترل شده، مشارکت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی می باشند.

عمومی، نوشین؛ عجم، علی اکبر و باد نوا، صدیقه در مقاله ای تحت عنوان نقش سرمایه روانشناختی در پیش بینی اشتیاق تحصیلی دانشجویان دانشکده تغذیه و صنایع غذایی در سال (۱۳۹۶). به این نتیجه رسیدند که سرمایه روانشناختی میتواند اشتیاق تحصیلی بین دانشجویان را بیشتر کند. با توجه به این که این متغیر به شوق و اشتیاق دانشجویان به ادامه تحصیل ارتباط دارد، بنابراین تشکیل دوره های آموزشی و کارگاه های آموزشی جهت افزایش سرمایه روانشناختی دانشجویان باید مورد توجه و تأکید قرار گیرد.

مرد علی، لیلای؛ کوشکی، شیرین، در مقاله ای تحت عنوان رابطه خود تنظیمی و پیشرفت تحصیلی در سال (۱۳۸۷) دریافتند که خود تنظیمی با پیشرفت تحصیلی رابطه معنا دار دارد و می توان پیشرفت تحصیلی را از طریق خود تنظیمی پیش بینی کرد.

بحث و نتیجه گیری

موفقیت تحصیلی به عنوان مقوله اصلی، عبارت است از دست یابی به اهداف در حوزه تحصیلی فرد، اهداف مطرح شده توسط این افراد شامل قبولی در دانشگاه های معتبر، قبولی در رشته های خاص، رسیدن به مدارج عالی علمی، کسب تخصص در رشته تحصیلی و ممتاز شدن در بین هم دوره ای ها است. برای مثال:

فرد A به نظر من وقتی فرد در دانشگاه و یا رشته ای که به آن علاقه دارد قبول می شود، موفق است.

فرد B اگر فرد در رشته تحصیلی خود بتواند تخصص لازم را کسب کند. موفق است.

موفقیت تحصیلی تحت تأثیر یک سری شرایط قرار دارد. این شرایط در سه دسته کلی طبقه بندی شده اند که عبارت اند از شرایط علی (غایت نگر، خودباوری و علاقه) شرایط زمینه ای (امکانات آموزشی، رقابت، وجود مشوق و سرمشق) و شرایط واسطه ای با مداخله گر (هوش تحصیلی). این شرایط در کنار یکدیگر بر موفقیت تحصیلی افراد تأثیر گذار هستند. همچنین از دیگر عوامل تأثیر گذار بر موفقیت تحصیلی سرمایه های روانشناختی است. سرمایه روانشناختی سازه های مثبت از آمادگی و ظرفیت نهفته برای تحول فردی است که چهار سازه خودکار آمدی، امیدواری، خوش بینی و تاب آوری را تحت پوشش خود دارد. هر کدام از این سازه ها یک ظرفیت روانشناختی مثبت هستند که مقیاس اندازه گیری معتبر دارند، مبتنی بر نظریه و پژوهش و وابسته به حالت می باشند، قابلیت رشد دارند و به طور چشمگیری با پیامدهای عملکردی مرتبط اند. چهار مؤلفه روانشناختی یعنی خودکار آمدی، امیدواری، خوش بینی و تاب آوری قابلیت تغییر بالایی داشته و هر کسی در صورت برخورداری از شرایط روانی و موقعیتی مناسب می تواند به روشهای مختلف زمینه تقویت آنها را فراهم سازد.

منابع

- برجعی، احمد (۱۳۹۶). الگوی تاثیر انگیزه تحصیلی با میانجی گری سرمایه روانشناختی بر پیشرفت تحصیلی. شماره ۳۲.
- داتو، کینگ و والدز (۲۰۱۸). سرمایه روانشناختی انگیزه، تعامل و موفقیت را تقویت می کند: مطالعات مقطعی و طولی. مجله روانشناسی مثبت گرا، دوره ۱۳، شماره ۳، صص ۲۶۰-۲۷۰.
- رضا نژاد، محمد طاهر؛ رضا نژاد، تیمور؛ نوریان، خیراهلل؛ غفاریان، حمیدرضا و حسن زاده، نسرين (۱۳۹۳). ارتباط بین مؤلفه های هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی و افسردگی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی یاسوج. ارمغان دانش، دوره ۱۹، شماره ۲، صص ۱۸۸-۱۹۴.
- سلملیان، زهره و کاظم نژاد، احسان (۱۳۹۳). همبستگی عزت نفس با موفقیت تحصیلی در دانشجویان. پرستاری و مامایی جامع نگر، دوره ۲۴، شماره ۷۱، صص ۴۰-۴۷.
- عمویی، نوشین؛ عجم، علی اکبر و باد نوا، صدیقه (۱۳۹۶). نقش سرمایه های روانشناختی در پیش بینی و اشتیاق دانشجویان دانشکده تغذیه و صنایع غذایی.
- عظیمی، داریوش؛ قدیمی، سمیه؛ خزان، کاظم و درگاهی، شهریار (۱۳۹۰). نقش سرمایه های روانشناختی و اشتیاق تحصیلی در سرزندگی تحصیلی و تعلل ورزی تصمیم گیری دانشجویان پرستاری، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۱۰۷-۱۶۷.
- قاسمی، صدیقه؛ رستگار، احمد (۱۳۹۵). رابطه سرمایه های روانشناختی با مسئولیت پذیری اجتماعی در نوجوانان.
- گلستانه، موسی؛ سلیمانی، لیلا و دهقانی، یوسف (۱۳۹۶). رابطه سرمایه های تحولی و پیشرفت تحصیلی با نقش میانجی سرمایه روانشناختی. مجله دستاوردهای روانشناختی (علوم تربیتی و روانشناسی)، شماره ۱، صص ۱۰۰-۱۲۷.
- گوتام، پی، و پرادان، ام. (۲۰۱۸). سرمایه روانشناختی به عنوان تعدیل کننده استرس و پیشرفت مجله روانشناسی مثبت هندی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۲۲-۲۸.
- مرد علی، لیلا؛ کوشکی، شیرین (۱۳۸۷). رابطه خود تنظیمی و پیشرفت تحصیلی.
- مهدی مقدم، امیرحسین و نورآبادی، سحر و گرمابی، حانیه و مهدی مقدم، حدیث و جعفری کلیر، فاطمه، ۱۴۰۰. تاثیر سطح سواد خانواده بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، هشتمین کنفرانس ملی حقوق، علوم اجتماعی و انسانی، روانشناسی و مشاوره، شیروان. <https://civilica.com/doc/1430155>
- نریمانی، محمد و میری، میر نادر (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی رتبه های برتر کنکور: نظریه زمینه های پژوهش در نظام های آموزشی، شماره ۸۸.
- هاشمی، جعفر (۱۴۰۰). نظریه سرمایه روانشناختی فرد لوتانز. <http://jafarhashemlou.blogfa.com/post/2102>